

קצה המחנה

מלחמת הבשר והרוח

חשע־עשרה פרשות קראנו בבית הכנסת מאז שמענו את בני ישראל מתלוננים על צורכי הגוף. זה היה בפרשת בשלח, שסיפרה על חסרונם של לחם ובשר במדבר סין, ועל הכמיהה למים ברפידיים. לאחר מכן באה פרשת יתרו והחזירה למרכז את מה שחשוב באמת – הרוח הגדולה שנשאה אותנו על כנפי נשרים ממצרים אל הר סיני – "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"^א.

מאז ועד עתה עברו עלינו שישים פרקים ואלפי פסוקים שהם מקשה אחת של קודש – החל מקבלת התורה וכינונה של מערכת משפטית צודקת, עבור דרך תכנון והקמת המשכן, דיני כהנים ועבודתם, גדרי קדושת ישראל והמצוות התלויות בארץ, וכלה בסדרי מחנה ישראל הפותח בתנועה אל ארצו. המרחק התודעתי שעברנו מאז התלונה האחרונה, כשומעים וכלומדים, הוא עצום.

אמנם מצדם של בני ישראל במדבר, החוויה הייתה שונה בתכלית. מעט פחות משנה, זה היה פרק הזמן שעשו למרגלות ההר. אין זה זמן ארוך כל כך, ודאי כשהוא עומד כנגד מאתיים ועשר שנים שעשו במצרים, או כנגד שלושים ותשע שנים שהם עתידיים לעשות במדבר. בנוסף, רוב ההתרחשויות שסקרנו לעיל לא היו נחלת הציבור, אלא נאמרו מפי ה' לאוזניו של משה בראש ההר, הרחק מן המחנה.

עם ישראל של היום, אפוא, עודנו דומה מאוד לאותו העם שהזכיר בערגה את הלחם והבשר ששבע במצרים, ורטן על המחסור במים בלב המדבר. תקופת הר סיני הייתה עבורו "סדרת חינוך" קצרה^ב, אך כעת, כאשר הוא שב ומתחכך בתלאות הדרך והחיים, הוא שב גם אל דפוסי החשיבה הישנים שנעשו לו כהרגל.

אם נתבונן בפרק יא, רגע לאחר הצעד הראשון אל תוך המדבר, נמצא שהמאבק בין בשר ורוח מספק לנו מפתח עיקרי להבנת מאורעותיו; שש פעמים נזכרת בו הרוח, שמונה פעמים

^א שמות ג יב.

^ב השווה: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים" – לא אמר להם לישראל אלא מהלך יום אחד, ונסעו על פי עצמן מהלך שלושה ימים, בורחין מהר סיני. מפני שעשו שם [שנה פחות] אחד עשר יום, והיה נותן להם מצוות בכל יום, כשאמר משה ליסע משם מסע יום אחד הלכו מהלך שלושה ימים ולילה אחד, כתינוק שיוצא מבית הספר ורץ... והיה קשה לפני הקב"ה שעשו כך" (ילקוט שמעוני. רמז תשכט).

הבשר. שתי התרחשויות שליליות באותו פרק – חטא המתאוננים וחטא האספסוף – מדגישות את עומק הפער שבין שני הקצוות הללו, פער המביא את משה רבנו לידי מפח נפש ומחאה: "כבד ממני!" אכן, מי שראשו ורובו בעולם הרוח מתקשה מאוד לשאת את קרבתו של מי שנתון בסיר הבשר.

מאליה עולה השאלה: כיצד ניתן להמשיך ולהתקדם יחד אל ארץ ישראל – ארץ קודש השונה מפי ה' וניזונית משולחנו – בעוד קיים פער שכזה בין חלקי העם השונים?

בשורות הבאות נעיין בפרטי ההתרחשויות הכואבות ובתגובה האלוקית השונה לכל אחת מהן, ומתוכן נלמד כיצד לרחק את מה שראוי לרחק, אך לא פחות מכך – כיצד לקרב ולקשור בין הקצוות השונים. לא תמיד נוח להודות בכך, אך האמת היא שרוב המחבר ביניהם עשרות מונים על המפריד. הן בסופו של דבר, כלל הדמויות הנוטלות חלק במאורעות – העם המתאוננים רע, האספסוף המתאוה תאוה ושבעים הזקנים המסייעים למשה במשא העם – כולם קדושים ובתוכם ה', כולם עם אחד הראוי לעתיד הגדול הצפוי לו בארץ ישראל.

תבערה

ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה. ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש. ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה במ אש ה'.

כמה שאלות עומדות לפנינו בבואנו לפענח קטע קצר זה:

- ♦ "העם" – כולו כאחד?
- ♦ "כמתאננים" – מה עניינה של הכ"ף שבראש המילה?
- ♦ "רע באזני ה'" – מה היה תוכן הדברים?
- ♦ "ותאכל בקצה המחנה" – מהו קצה המחנה ומדוע דווקא הוא נענש?

רש"י משיב:

"העם" – אין העם אלא רשעים. וכן הוא אומר: "מה אעשה לעם הזה?", ואומר: "העם הרע הזה"⁷. וכשהם כשרים קרואים עמי... "כמתאננים" – אין מתאוננים אלא לשון עלילה, מבקשים עלילה האיך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון: "כי תֵאָנֶה הוא מבקש"⁸. "רע באזני ה'" – תואנה שהיא רעה באזני ה', שמתכוונים

⁷ שמות יז ד.

⁸ ירמיה יג י.

⁹ שופטים יד ד.

שתבא באזני ויקניט. אמרו: אוי לנו, כמה לבטנו בדרך הזה שלושה ימים, שלא נחנו מעיני הדרך. "ויחר אפו" – אני הייתי מתכוין לטובתכם, שתיכנסו לארץ מיד. "בקצה המחנה" – במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם ובגדולים.

"העם": אם כן, העם מזוהה עם השכבה הנחותה ביותר בציבור היוצאים ממצרים, "ערב רב", עבדים ושפחות שראו בתשועת ישראל מיד מצרים וניצלו את ההזדמנות כדי לפרוק גם מעליהם את עול השיעבוד¹. בשעתו לא הייתה דעת הקב"ה נוחה מסיפוחם של הללו למחנה ישראל, ודווקא משה הוא שעמד על כך. כבר בחטא העגל התברר כמה כבד המחיר שיהיה על ישראל לשלם עבור אותו סיפוח: "לך רד כי שחת עמך" – שיחת העם לא נאמר אלא 'עמך', ערב רב שקיבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי, ואמרת טוב שיידבקו גרים בשכינה, הם שיחתו והשחיתו"².

"כמתאננים רע באזני ה": תוכן דבריהם של הערב רב אינו נזכר משום שלא היה בו ממש, וכל עצמו לא היה אלא "רע" – דברים המכוונים להכעיס. באור זה יש להבין גם את כ"ף הדמיון, "כמתאננים", שמשמעה: כאילו מתאוננים, כאילו יש להם טענה של ממש, בזמן שהאמת היא שאינם מבקשים אלא למצוא תואנה, להקניט ולהכעיס. כשרוצים להביאם לארץ ישראל במהירות המירבית – קשה עליהם עינוי הדרך, ומסתבר שאם היו מנהלים אותם בנחת ובמתינות היו מתרעמים על בזבוז הזמן...

"ותאכל בקצה המחנה": שני פירושים סותרים. הראשון ממשיך את אותה הבנה, ומדבר על ה"מוקצין שבהם לשפלות" – הערב רב. קצהו התחתון, או החיצוני ביותר, של המחנה. השני מצביע דווקא על הקצה השני, הנעלה או הפנימי ביותר, "בקצינים שבהם ובגדולים".

כלל נקוט בידינו שמחלוקת קיצונית לעתים אינה מחלוקת כלל, ושתי הדעות יכולות להשלים זו את זו³. כך, אין הכרח להבין שרבי שמעון בן מנסיא טוען שרק הקצינים נשרפו בתבערה, ושמה לקו שני הקצוות גם יחד. כך או כך, מתחייבת השאלה: אם המוקצים הם שחטאו, מה אשמו הקצינים והגדולים?

¹ ראה שמות יב לח: "וגם ערב רב עלה אתם".

² שם לב ז וברש"י. יש לציין בהקשר זה את דברי הרמב"ם אודות "גר החוזר בשביל דבר", המתגייר מפני טעמים זרים, שבהם שינה ממנהגו ושילב דברי פרשנות מקראית בחיבורו ההלכתי: "ומפני זה אמרו חכמים 'קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת', שרובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל, וקשה הדבר לפרוש מהם אחר שנתגיירו. צא ולמד מה אירע במדבר במעשה העגל ובקברות התאוה, וכן רוב הניסיונות האספסוף היו בהן תחילה" (הלכות איסורי ביאה יג: יח).

³ עיין איגרות ראי"ה ח"א, איגרת עט.

קברות התאוה

והאספסוף אשר בקרבו התאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר. זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו. והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח.

גם כאן, היוזמה באה מצד הקצה הנמוך והחיצוני שבמחנה ישראל. "האספסוף" – אלו ערב רב שנאספו אליהם בצאתם ממצרים"^ט. שוב, הדברים הנאמרים הם תואנה שאין בה ממש, כפי שמבהיר הכתוב המדבר בשבח המן. גם בשר, מזכיר רש"י, לא חסר לעם במדבר: "וכי לא היה להם בשר? והלא כבר נאמר: 'וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו'". ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר: 'ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'";^י אלא שמבקשים עלילה".

תגובתו של משה, העניו והסבלן, קשה. ניכר שהדברים הביאו אותו לידי משבר:

וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע. ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי. האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו... לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני. ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי.

דווקא התגובה האלוקית מפתיעה במתינותה:

ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך. וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך. ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר...

אם בתבערה הייתה הכרעה מהירה וחדה בעימות בין תאוות הבשר הבהמית ובין הדבקות ברוח הישראלית האצילית, הרי שכעת היחס הוא מתון ומכיל. פסוקי סוף הפרק ילמדו שגם כאן עתידים החוטאים לבוא על עונשם, אולם לפי שעה ניתן לומר שהקב"ה נותן לכל קצה את מבוקשו: על תשוקתו של משה להגברת נוכחותה ועוצמתה של הרוח במחנה ישראל

^ט רש"י.

^י שמות יב לח.

^{יא} במדבר לב א.

הוא עונה בתכנית שבעים הזקנים, וכנגד תאוות הבשר של האספסוף הוא מגיב באספקה בלתי מוגבלת של בשר.

על כך, שתי שאלות:

- ♦ מדוע המתינות? מה השתנה?
- ♦ מהיכן נבע הצורך במינוי זקנים חדשים, כשרק לפני שנה – במעמד הר סיני – עדיין תפקדה המשמרת הוותיקה של זקני ישראל?

על המתינות יש לומר שכיוון שהתברר שהנהייה אחר הבשר אינה התפרצות חד פעמית אלא תופעה חוזרת, הרי שהטיפול אינו יכול להצטמצם לכדי ענישה בלבד, ועליו לכלול גם תהליך חינוכי ארוך טווח. תהליך כזה מוכרח להתבצע מתוך סבלנות, וההתקדמות בשלבי צריכה להיות מותאמת למצבו של המחונך. כשילד מבקש דבר מה, גם אם הוא עושה זאת בצורה שאינה ראויה, לא תמיד נכון להתעלם ממנו. לפעמים יהיה נכון דווקא לתת לו את מבוקשו, ולאחר מכן ללמד אותו כיצד לבקש בדרך הנכונה להבא.

תעלומת הזקנים תיפתר לאור דעתו של רבי שמעון בן מנסיא, הסבור שאש התבערה אכלה לא את המוקצים (בלבד?) אלא (גם) את הקצינים. אכן, כבר היו שבעים זקנים בישראל, אנשים צדיקים ומורמים מעם. הם שבעים הזקנים שכיהנו כמנהיגי העם עוד במצרים, ואנו מוצאים את משה ואהרן באים עמם בדברים בראשית שליחותם לגאולת העם. הם שבעים הזקנים שליוו את משה ככרת דרך מסוימת בעלותו אל הר סיני. הם הם הקצינים שנשרפו באש התבערה שבערה בקצה המחנה.

שוב נשאל – מה חטאו ומה פשעו?

חטאם של זקני ישראל

מאחר ובשני החטאים – תבערה וקברות התאוה – ידועה לנו זהות החוטאים, הרי שברור שאין לתלות אותם בצווארם של הזקנים. אם כן, כדי למצוא את הסיבה למיתתם עלינו לפשפש במעשיהם בעבר.

זקני ישראל "זכו" לביקורת נוקבת מפי חז"ל בשל תפקודם עוד במצרים, כשהיו הכתובת הראשונה לבשורתם של משה ואהרן, אך בפועל נמנעו מלהגיש להם עזרה משמעותית. כך מביא רש"י:

²¹ ראה שמות כד ט-י: "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. ויראו את אלקי ישראל ותחת גליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר".

"וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל... ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר"²⁷ – אבל הזקנים שנשמו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטיין, לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם: "ונגש משה לבדו [אל ה'] והם לא יגשו"²⁸, החזירים לאחוריהם.²⁹

החטא ועונושו – מי שלא ליווה את משה לגוב האריות בשעת צערם של ישראל, לא יעלה עמו להר סיני בשעת שמחתם. אך עוון זה, חשבון שכבר נפרע, אינו יכול להוות סיבה למיתתם של הזקנים באש התבערה.

נשוב ונפשפש עוד במעשיהם של הזקנים באותו מעמד, לאחר שהורשו אף הם לעלות בהר: ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו.³⁰

בעניינה של אותה אכילה ושתייה חלוקות הדעות, יש הדורשים לשבח ויש הדורשים לגנאי. אונקלוס מן המשבחים: "והווי חדן בקורבניהון דאתקבלו [ברעווא] כאילו אכלין ושתן"³¹. רש"י, בעקבות המדרש³², הביא גם את דברי המגנים: "היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתייה"³³. בפרשתנו נקט לשון חריפה עוד יותר: "שנהגו קלות ראש, כנושך פתו ומדבר בפני המלך". חטא זה, מוסיף רש"י ומבאר, נתלה להם ממעמד הר סיני ועד כאן, משום ש"לא רצה הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה – ופרע להם כאן".

בין מוקצים וקצינים: השפעה הדדית

האם זוהי התשובה כולה? חטא המתאוננים סיפק לקב"ה הזדמנות נאותה להיפרע מן הקצינים, אולם לאמיתו של דבר לא היה קשור אליהם כלל? קשה לקבל זאת. מי שמשפטו צדק ואמת לא יניח בתורתו מקום להגדיל את אשמתו של חוטא יתר על המידה, ולטפול עליו גם אשמה שאין בו לא מינה ולא מקצתה³⁴.

²⁷ שמות ד כט-ה א.

²⁸ שם כד ב.

²⁹ רש"י לשמות ה א.

³⁰ שמות כד ט-יא.

³¹ תרגום: והיו שמחים בקרבנותיהם שהתקבלו [ברצון] כאילו היו אוכלים ושותים.

³² תנחומא בהעלותך, סימן טז.

³³ על כיוצא בזה אמרו חכמים: "משל למה הדבר דומה לשתי נשים שהיו לוקות בבית־דין, אחת לוקה על שקלקלה [=שזנתה] ואחת לוקה על שגנבה פגי שביעית. זו שגנבה פגי שביעית אומרת: בבקשה מכם,

יש לשים לב כי קיים דמיון מפתיע בין שני החטאים: המתאוונים הסיחו דעתם מהרוח הגדולה שפיעמה במחנה ישראל ובאו בטרוניה על עסקי גוף, ואף הזקנים הסיחו דעתם ממחזה ה' אל הפת שבידם. בשעה גדולה ומרוממת, שכמעט אין ילוד אישה הזוכה לה, הם נתנו מקום לאכילה ושתייה.

הדמיון מלמד על קשר סמוי בין שני קצוות המחנה, ומזכיר הדרכה חשובה שלמדו חז"ל מן הפרשה הקודמת:

תניא, רבי אומר: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקלה – יזיר עצמו מן היין.²

הנזיר והסוטה מייצגים אף הם שני קצוות הופכיים במחנה ישראל. נזירות היא מעלה יתרה שהקשה הכתוב לנבואה³, ואילו הסוטה היא אישה שהליכותיה אינן מתוקנות. האשמה שבה היא נחשדת אינה ודאית, אמנם, אך אין סוטה מובאת לבית המקדש אלא אם עברה על דת יהודית והתייחדה עם גבר זר.

מתוך כך, ניתן לשאול: מה לנזיר אצל הסוטה? האם דווקא הוא, מכל בני ישראל, צריך לתת את דעתו שלא יידרדר מצבו הרוחני עד שיעמוד בשורה אחת עמה? השאלה מתחדדת בפרט כאשר נזכור שכאשר מדברים על "הרואה סוטה בקלקלה", מתכוונים בדרך כלל לכהנים המצויים בבית המקדש – והלא הכהנים הם קבוצת העלית הרוחנית של עם ישראל. הדעת נותנת שכהן העובד בבית המקדש הוא האחרון שצריך לחשוש שמא ידבק בו שמץ מקלקלתה של הסוטה.

מבאר מרן הרב זצ"ל:

יחש נפלא יש לבני אדם זה עם זה, עד שפעולות ומנהגים של השדרה היותר רחוקה מקצה מזה פועלת איזה רושם גם על האנשים הרחוקים הרבה משדרה זו, ועומדים מן הקצה מעבר מזה, עד שברבות קלקולי המידות ופריצת גדר התורה והמוסר גם במערכה השפלה שבעם לפי ערכה, צריך להוסיף אומץ ולבצר מעמד מוסרי באופן היותר נעלה גם בעומדים ברום המעלה. כי אין מעצור לרוח האדם, שעל ידי הרבה מיצועים שבדרכי החיים השונים יהיו פוגשות גם במי שעומד במצב רם ורחוק אותן הרוחות הרעות המתהלכות בין הירודים שמצבם הוא רחוק ממנו

הודיעו סורחני, שלא יהיו העומדים סבורים לומר כשם שזו קלקלה – אף זו קלקלה. תלו לה הפגים בצווארה והיה הכרוז מכריז לפניו על הפגים זו לוקה" (ספרי פינחס, קלז).

² ברכות סג, א.

³ ראה ספרי זוטא לבמדבר ו ח: "כל ימי נזרו קדוש הוא לה", מפני שנזר דרך פרישות וטהרה נקרא קדוש, ולא עוד אלא ששקלו הכתוב כנביא, שנאמר: 'ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים' (עמוס ב יא).

מאוד. ובזהירות כזאת של שמירת הגנה והתפשטות מחלה נפשית קודם שתוכל להגיע – יישמר עם, עד שעם המרחק שבין העלולה להיות סוֹרְרָה לערכו של האיש העלול לפי טעמו הטוב להיות איש קדוש שנזר אלוקיו עליו בנזירות, מכל מקום כל כך יש יחש ומעבר משולב בין שדרות בני אדם ביחש להעברת המחלות הרוחניות, כמו להמחלות המתדבקות החומריות, עד שכל הרואה סוטה בקלקולה ראוי לו להיות שם על לב שדור כזה צריך כבר להיות מתוקן בעצה על דבר תוכנו המוסרי, שאחת מאלה היא הנזירות מן היין.²²

הדרכת חז"ל, אומר מרן הרב, מכוונת אותנו להבין שלמרות ההבדל הברור שבין הקצוות השונים שבעם, חוט סמוי מקשר ביניהם. "הרבה מיצועים" ישנם בין השכבות השונות, הדרכים מצטלבות והתוכן הרוחני עובר מהכא להתם ומהתם להכא, עד שאפשר ואפשר שהנחות ביותר ישפיע לרעה על הנעלה ביותר. דבריו של רבי מעוררים את האחרון, איש המעלה, להישמר מפני אפשרות זו.²³

זאת ועוד, עם ישראל נחשב לגוף אחד, ועל כן אבריו השונים משפיעים זה על זה. וכפי שזיהום באצבע קטנה יכול לפגוע אחר כך בגוף כולו, ועד כדי מוות, כך תאוותו של האספסוף בפרשתנו פוגמת את מחשבתם של הגדולים.²⁴

²² עין אי"ה ברכות ט: שיז. וראה שם שבת ב: כז: "שכל בני האדם פועלים אחד על חבירו, בין לטוב בין להפכו. על כן כשם שאם יש איזה דבר שיוכל לגרום תקלה גם באיזה חלק נמוך שבשדרות האנושיות, מכל מקום יספיק טעם זה להוליד חובה כללית על כל החברה להשתמר מאותו עניין שיוכל להוליד תולדה רעה בשדרה ידועה ושפלה, ולא יוכלו בני המעלה לאמר איזה דרך תעבור החובה עד גבולנו, שנוסדה מצד השמירה הראויה לאנשים שפלים ממנו הרבה במעמד המוסרי. כי לא כן הוא, כי האחדות האורגנית פועלת מאוד בכלל האדם, והם פועלים ומתפעלים זה מזה. והרעה והנפילה המוסרית שתיוולד באיזה חלק נמוך שבאדם, על ידי המון מסיבות תשוב לפעול הרע גם כן על החלק היותר מעולה ומשובח שנבדל ממנו מדרגות רבות לשבח ומעלה עד שאותו הטעם הנצרך מפני רמאין ושפלי נפש, מספיק הוא גם כן להתחבר עם הטעמים שבהם יוכלו רמי המעלה וגדולי הנפש".

²³ רבנו הרצי"ה קוק ז"ל (שיחות הרצי"ה, במדבר, עמ' 100). מבאר שדוגמה לכך ניתן למצוא בפרשתנו: ראשית פרשת קברות התאוה היא בחטאו הגס של האספסוף הנחות, אך בסופו של דבר מופיע באותו מקום עצמו גם הפגם הדק שנפל בהנהגתם של גדולי האומה, אהרן ומרים, שהתבטא בהשוואת מדרגת נבואת משה למדרגת נבואתם שלהם. אין זה מקרה, אלא ביטוי ברור לקשר השפעה ההדדית שבין הקצינים למוקצים.

²⁴ שמעתי פעם ממו"צ מובהק בירושלים שהקל מאוד בעיניי טהרה בין איש לאשתו, וכשנשאל מדוע, ענה: שכל עוד הרחוקים מתורה ומצוות חיים בהפקרות ובחוסר צניעות, אם כן דבר זה פוגע אף בצדיקים בחברה, ועל כן צריכים להתאמץ מאוד לטהר אישה לבעלה (ועיין ברכות ד, א; נודע־ביהודה מהדו"ק, יו"ד, סימן מג).

הן הן הדברים גם לאיך גיסא, יש בידם של הקצינים להשפיע על מצבם הרוחני של המוקצים, ואדרבה – אנו מקובלים שמידה טובה מרובה על מידת פורענות פי חמש מאות לפחות¹¹.

כאן מונחת התשובה לשאלתנו, משום שאם חטאו המוקצים, הרי זו גם אשמתם של הקצינים. לו היו הקצינים איתנים יותר במדרגתם הרוחנית הנעלה, היו מרוממים גם את המוקצים ומונעים את נפילתם לתהומות של תאוה בהמית משולחת רסן¹². וידוע שצדיקים משפיעים לטובה על המון העם בעצם הנהגתם והליכותיהם. הדעת נותנת שעל אשמה חינוכית בלבד לא היו מתחייבים מיתה, אולם מאחר וגזר הדין כנגדם כבר היה תלוי ועומד – הרי שפורענותם של המוקצים הייתה מועד מתאים מאוד לביצועו.

המסקנות שהופקו מתוך הפגמים שנפלו בתפקודם של הזקנים הוותיקים באו לידי ביטוי בהנחיות לאיתור המועמדים למשמרת החדשה:

ויאמר ה' אל משה אֶספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך. וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך.

שבעים הזקנים החדשים, אומר ה' למשה, הם אלו שכבר כעת אתה יודע לזהות אותם כ"זקני העם ושטריו", משמע: "אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם"¹³. הנשיאה בעול עם כלל ישראל, קרבת

¹¹ רש"י לשמות כ ו. יישום הלכתי לכך נמצא בדברי הגרש"ז אורבך זצ"ל בעניין בישולי עכו"ם, שנועד להרחיק את ישראל מהגויים ובכך למנוע התבוללות. כיצד ניתן בכל זאת ליהנות ממאכלים שבושלו בידי נכרי? נחלקו השו"ע והרמ"א: השו"ע מצריך שהקדירה תונח על האש בידי יהודי, בעוד הרמ"א מסתפק בהדלקת האש בלבד ואף בהשלכת קיסם לתוכה (שו"ע יו"ד קיג: ז). בניגוד לפסיקה האשכנזית המסורתית, הורה הגרש"ז אורבך אף לאשכנזים להחמיר כדעת השו"ע, ואמר כי בזכות ההחמרה הזו יינצל עוד יהודי מהתבוללות: "ואם תמנעו בישול עכו"ם בין אחינו בית ישראל היראים והחרדים לדבר ה', תצילו על ידי זה את זרע בית ישראל הרחוקים משמירת התורה מלהטמע בין הגויים רח"ל, וגדול יהיה שרכם מן השמים" (הליכות שלמה מועדים ח"א ג: ד, הערה 11).

¹² הערה בעניינה של מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן הידועה בגדר חיוב התפילה, שאף הוא נלמד מפרשתנו: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאיביכם". הרמב"ם סובר שתפילה היא מצווה שבכל יום, ואילו הרמב"ן מפרש את הפסוק כפשוטו וסובר שחיוב המצווה (מדאורייתא) אינו אלא בעת צרה. לאור האמור, ייתכן שאין כאן מחלוקת אלא הבחנה בין סוגים שונים של מתפללים. מי שמתפלל עבור עצמו, יתפלל בעת צרתו; אך מי שמתפלל עבור ישראל מתוך הבנה שאין הוא אלא פרט מפרטיה של האומה השלמה, יתפלל בכל יום; שכן אין יום שאין צרה מתרגשת בו על פלוני או אלמוני מישראל.

¹³ רש"י.

הדעת והשותפות בנסיבות החיים הקשות, אלו דרישות התפקיד היסודיות המבטיחות את קיומה של דוגמה אישית. מתוך כך, יש לצפות לביטול הפער התהומי שבין מוקצים לקצינים ולהשפעתם הברוכה של האחרונים על הראשונים.

ומקבלים דין מן דין

מתוך האמור, עולה קריאה גדולה לכל מי שהיכולת בידו – מי שלמד, שנה ושימש תלמידי־חכמים, מי שעניינו בתפילה או בגמילות־חסדים או מי קנה לעצמו מעלה רוחנית כלשהי – קום והיה לקצין! ראה עצמך כמי שחיי אינם רק בתחומי הפרטי, והרחב את חוג השפעתך הברוכה ככל הניתן. השפעה זו יכולה להתבטא בשיעורי תורה או במפעלי חסד, אך גם בדוגמה האישית הפשוטה שבניהולם של חיים שעליהם יאמרו הבריות: "פלוני שלמד תורה – ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו"^{כח}.

חשוב לציין כי ההשפעה הברוכה שבין אדם לחברו אינה רק "מלמעלה למטה", מכיוונם של בני ישיבות ורבנים כלפי "העם שבשדות" – שלא זכה לשנים רבות של לימוד תורה. מחשבה זו אף היא גורמת לפירוד מהותי בין השכבות השונות, שכן אם אין לקצינים מה לקבל מן המוקצים – לא יוכל להתקיים ביניהם קשר פורה ומתמשך. מרן הרב זצ"ל מלמד שהשקפה זו אינה נכונה, ומבאר את דרכיה של השפעה חיובית מאוד שכיוונה הפוך, מאותו "עם שבשדות" כלפי בני התורה:

האינטליגנציה חושבת שיכולה היא להיפרד מעל ההמון, שאז תהיה יותר בריאה ברוחה, יותר אצילה במחשבתה. זוהי טעות יסודית, טעות שאינה מכרת את הצד הבריא שיש בההפְּרוֹת הטבעיות, בהרגשות הטבעיות ובחושים הטבעיים שלא ניתקנו, אבל גם לא נתקלקלו על ידי שום השפעה קולטורית. הצד הבריא של היושר מצוי הוא באנשים גסים יותר ויותר ממה שהוא מצוי במלומדים ומוסריים בעלי מחשבה. יותר מובהקים הם המלומדים בדברים הפרטיים של המוסר, בחוקיו ודקדוקיו, אבל עצם הרגשתו זאת היא מצויה באנשים בריאים טבעיים, שהם הם ההמון, עם הארץ.

ולאו דווקא בהרגשת המוסר השורשית עולה הוא ההמון על אנשי הסגולה, גם בהרגשת האמונה, הגדלות האלוקית, היופי, החושיות, הכול אשר לחיים בדרך ישרה, בלתי מסוננת על־ידי הצינורות המלאים שְׁכָר־אגמי־נפש של הדעת וההחֻקְמָה, הוא יותר בריא וטהור בהמון.

^{כח} ראה יומא פו א.

אמנם לא יוכל ההמון לשמור בעצמו את עצומו וטהרתו, איננו יכול לקשר יפה את מושגיו, גם איננו יודע איך לעמוד בקשרי המלחמה בעת אשר הפרות והרגשות מתנגדות וסותרות זו את זו נלחמות בנפשו מבפנים או בעולם מבחוץ. לזה צריך הוא לעזרת גדולי התושייה, המיישרים לפניו את נתיבות עולמו. אבל כשם שמשפיעים עליו עצה ותושייה, כך הוא משפיע עליהם חיים בריאים. והצד המשותף של אצילי הרוח עם ההמון הוא הכוח המקיים את שני הצדדים על מעמדם היפה, ומשמרם מכל ריקבון והתנוונות מוסרית וחומרית. הנבואה, הבאה מהצינור האלוקי, באה דווקא לשם מטרה זו, של איחוד הרוח ההמוני עם הרוח האצילי, המיוחד ליחידי סגולה. הביטויים ההמוניים מתלכדים בה עם המחשבה האידיאלית של עשירי הרוח.^{כט}

ידועים דברי הכוזרי על מעלתה של נבואת משה רבנו, "אשר נראה על ידו להמון התחברות הדבר האלוקי בהם"^ל. הקב"ה לא בחר ביחיד ככתובת לקבלת התורה ולייעוד הישראלי, ואף לא בשכבה בעלת מאפיין כזה או אחר – אינטלקטואלי, כלכלי, מוסרי וכדומה. כל אחת משכבות אלו ניחנה בכישורים ובתכונות נפש שונות, ועולה בהן על אחרות, אולם אם המבוקש הוא "התחברות הדבר האלוקי" – שמיעת דבר ה' – הרי שהכתובת הייתה ועודנה כללית, "המון".

משום כך, הא בלא הא לא סגי. בעלי התורה אינם יכולים לעמוד נוכח פני ה' לבדם, משום ש"התחברות הדבר האלוקי" – שבפסגתה דבר הנבואה – דורשת ישרות, אמונה, חושיות וכוחות חיים שנמצאים במידה יתרה דווקא בקרבם של אנשים פשוטים, שנפשם פחות מעובדת בכלי השכלה ותרבות. מאידך גיסא, גם פשוטי העם אינם יכולים להתקיים בכוחות עצמם. כדי לנתב את סגולותיהם לטוב ולהישמר מפני ההשחתה, הם זקוקים לחכמתם ולכושר ניתוחם של אחיהם, גדולי התושייה.

נמצא שהעצה הטובה מכול היא – "ומקבלים דין מן דין"^{לא}, "יכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה"^{לב}. רעיון זה בא לידי ביטוי מיוחד בחג הסוכות בעת נטילת ארבעת המינים, המסמלים חלקים שונים בעם ישראל. בקצה אחד ניצב האתרוג, בעל הטעם והריח, ובקצה האחר עומד הערבה – שלא ניחנה באף אחד מהם. למרות זאת: "אמר הקב"ה

^{כט} אורות הקודש ח"ב, עמ' ססד.

^ל כוזרי א: מג.

^{לא} קדושה דסדרא.

^{לב} ברכת "יוצר אור".

יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו^{לג}. עיקר החידוש אינו בכך שהאתרוג מכפר על שאר המינים, אלא בכך שאף הם מכפרים עליו.